СЛОВ'ЯНСЬКІ МОВИ В МІЖКУЛЬТУРНІЙ КОМУНІКАЦІЇ. ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ

С. О. Гудзь
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

НОМІНАЦІЇ ПРЕДМЕТІВ ПОБУТУ ТЮРКСЬКОГО ПОХОДЖЕННЯ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

У статті розглядається виникнення номінацій предметів побуту, запозичених із тюркських мов в українську. Проведено аналіз іншомовних джерел і зроблено спробу відновити первинну мову-джерело походження цих номінацій. Охарактеризовано слова, які зазнали найменших семантичних і граматичних змін у процесі освоєння мовою-реципієнтом й активно вживаються в українській мові.

Ключові слова: *українсько-тюркські мовні контакти, пам'ятки української писемності, мова-джерело, мова-реципієнт, тюркізми, номінації предметів побуту.*

В українській мові налічується близько 4 тисяч тюркізмів, не враховуючи власних назв. Більше половини з них є загальновживаними (*гарбуз*, *килим*, *кишмиш*, *диван*, *тютюн*, *філіжанка*, *казан*, *торба* тощо), решта – історизми (*башлик*, *бунчук*, *джура*, *канчук*, *опанча*, *осавул*, *сагайдак* тощо), діалектизми (*байлик* "безплатна примусова робота", *бичак* "ніж" тощо) або екзотизми, які вживаються для опису власне тюркського побуту (*бай*, *гарем*, *мурза*, *султан*, *хан* тощо). Переважна більшість лексем потрапила в українську мову внаслідок торгівлі та військової взаємодії між тюркськими і слов'янськими племенами та народами. Здебільшого номінації запозичувалися разом із речами, які вони називали.

Впродовж багатьох років українсько-тюркські мовні контакти на різних рівнях привертали увагу чималої кількості лінгвістів, у результаті чого у вітчизняній тюркології з'явилася низка різноаспектних досліджень. Впливу тюркських мов на слов'янські присвячені праці М. О. Баскакова [10], А. Ю. Кримського [4], О. М. Гаркавця, А. Д. Чолакова [12]. Переймання тюркської лексики в сучасну українську мову досліджували Р. В. Болдирєв [1], І. Г. Добродомов, Р. А. Юналаєва [14], Н. Ф. Клименко [3]. Також досить багато наукових праць присвячено функціонуванню лексем тюркського

походження в сучасних українських діалектах (Л. Т. Масенко [6], В. В. Лобода [5], В. Д. Познанська [7], І. О. Федоровська, А. О. Білецький).

Г. І. Халимоненко різноаспектно дослідив тюркізми в лексиці рибальства й вівчарства, тюркську військову лексику, а також тюркські антропоніми в українських літописах X–XIII ст. Він описав етимологію і причини появи в мові-реципієнті, час проникнення, фонетичну і морфологічну адаптацію, зміну або збереження семантики і т. д. [11]. Мовознавець Е. М. Реп'єва дослідила окремі тюркізми, збережені українськими пам'ятками ділової писемності XV–XVI ст., які з часом стали історизмами (*кафтан, епанча, терлик, армяк*) та відзначила помітну роль тюркських запозичень у збагаченні староукраїнського побутового лексикону [8, с. 36].

На думку Ю. Шевельова, з-поміж усіх неслов'янських мов, з якими контактувала українська, вплив саме тюркських мов був найбільшим [13, с. 991], оскільки українсько-тюркські мовні контакти сягають ще часів ранньої східнослов'янської доби. У той час степи Північного Причорномор'я контролювалися тюркомовними кочовими племена з IV по XIII ст., які змінювали одні одних із плином часу аж до Золотої Орди.

Незважаючи на велику кількість наукових праць у даній галузі вітчизняного мовознавства, ще й досі залишається значний пласт запозичень із тюркських мов, які потребують ретельного дослідження.

Метою даної статті є дослідження тюркізмів підгрупи "предмети побуту" групи "товари" (*філіжанка, диван, казан, торба, ки́лим, бича́к*), визначення часу їх проникнення в українську мову, особливостей освоєння мовою-реципієнтом і використання, а також спроба відновити первинну мову-джерело походження цих номінацій.

До основних ознак тюркізмів, запозичених українською мовою, відносять:

1) наявність афіксів: *-ак, -як, -ан, -лик, -ук, -ун, -ча* : *бича́к, маяк, борсук, філіжанка, диван, казан, шашлик, табун, саранча*;

2) початкове *баш-* : *башлик, баштан*;

3) повторення голосних (сингармонізм голосних): *ки́лим, сазан, сундук, барабан*.

На сьогодні чимало тюркізмів не сприймаються як запозичені слова і повністю засвоєні українською мовою, такі як *філіжанка, диван, казан, торба, ки́лим, бича́к*.

Лексема ***філіжанка***, широко вживана у львівському регіоні у вигляді (формі) словосполучення *філіжанка кави*, поширилася зі Львова в загальну літературну мову і позначає елегантну маленьку чашечку, з якої п'ють каву (рідше вживається в словосполученнях зі словом *чай*). В "Академічному тлумачному словнику" в 11 т. читаємо : "чашка, також філіжанка – невелика посудина (частіше з вушком), переважно з порцеляни, фаянсу, з якої п'ють чай, каву та інші напої" [9, с. 592]. Приклади вживання: *Ласточкін наточив*

собі окропу із самовара, плеснув густо заварки з величезного чайника <...>, вкинув у ***філіжанку*** *зернятко сахарину* (Ю. Смолич, V, 1959, с. 461); *Купріян лягає на диван, деякий час дивиться на пусту* ***філіжанку*** *чаю, що парує на столі, і закриває очі* (Г. Тютюнник, Вир, 1964, с. 415), тобто вживання словосполучення *філіжанка чаю* є нормативним, хоч і не зовсім звичним. Таку особливість вживання лексеми можна пояснити її походженням. Згідно з "Етимологічним словником української мови", номінація *філіжанка* походить від турецького *fincan* – "фінжан", що перекладається як "чашка", запозичена, можливо, через польське або румунське посередництво (рум. *filigean*, пол. *filiżanka*) [2, т. 6, с. 98]. У Туреччині саме такий посуд використовують для заварювання кави, адже чай прийнято пити зі склянок (тур. *bardak*). У турецьку мову слово потрапило з перської *pingān* پنگـــان через арабську *fincān* فنجـــان у значенні "чаша" [16, с. 124]. Вперше зустрічається у писемних пам'ятках у "Тезаурусі" 1680 р. Франциска Месньєна Менінського у формі *fincān / filcān.*

Лексема *філіжанка* відноситься до загальновживаних слів й активно використовується в повсякденному житті. Потрапивши в українську мову до турецького "фінжан" було додано суфікс *-к-(а)*, можливо, за аналогією до *чашка*. В мові зустрічаються такі фонетичні та словотвірні варіанти як *фаліжáнка* та *филижáнка.*

Кожному українцю знайома запозичена з тюркських мов узуальна лексема ***диван***. Тлумачний словник в 11 т. подає таке значення : "рід великих м'яких меблів для сидіння і лежання" [9, т. 2, с. 270] : *Вони сиділи на м'якому* ***дивані*** *коло невеличкого столика* (П. Мирний, III, 1954, с. 274); *Ігнатьев, інженер і винахідник, лежав на довгому, оббитому волохатою рубчастою матерією* ***дивані*** *обличчям вниз* (В. Собко, Справа..., 1959, с. 41). В "Етимологічному словнику української мови" знаходимо більше значень лексеми *диван* – "канапа; збірка східних поезій; (іст.) державна рада в Туреччині" [2, т. 2, с. 65]. Номінація запозичена з турецької мови (у першому, більше вживаному значенні, через посередництво західноєвропейських мов, пор. фр. *divan* "канапа"). Турецьке *divan* – "збірка творів; вища рада; суд" – запозичено через посередництво арабської мови з перської (перс. *dīwān* دیـــوان – "збірка віршів; суд; (іст.) державна рада; канцелярія для складання дипломатичних документів" [16, с. 86]). Арабське слово походить з середньоперсидського (пехлевіцького або парфянського) слова *dīv sözcüğn* – "офіційний офіс, секретаріат". Воно еволюціонувало від слова *dipi-vahana* – "будинок писемності", що не має староперсидської письмової форми. Етимологічний словник турецької мови вказує, що значення "подушка для сидіння гостей, диван" є унікальним для турецької мови і, ймовірно, еволюціонувало від слова *divanhane*. У даному випадку відбувся метонімічний перенос і в українську мову номінація була запозичена саме в останньому значенні. У свою чергу італійське *dogana*, французьке *douane*, іспанське *aduana* ("митниця") пішли від арабського *dīwān*.

Вперше *divanhane* (діванхане) у значенні "місце ради" зустрічається в писемних пам'ятках у Філіппо Аргенті в "Правилах розмови по-турецьки" 1533 р. (F. Argenti "Regola del Parlare Turco").

Лексема *диван* відноситься до загальновживаних слів й активно використовується в повсякденному житті. Освоєна мовою-реципієнтом повною мірою, відмінюється за відмінками, вживається в множині й однині, є іменником чоловічого роду. У процесі асиміляції в мові голосна "і" змінилася на "и".

Наступна лексема ***казан*** також знайома кожному жителю нашої країни, і цей предмет можна знайти в кожному домі. Тлумачний словник української мови надає 4 тлумачення лексеми: "1. Металева переважно округлої форми посудина (звичайно з відкритою верхньою частиною) для варіння їжі, кип'ятіння води тощо; котел, чавун. *Смола там в пеклі клекотіла і грілася все в* ***казанах*** (І. Котляревський, I, 1952, с. 134); *Кухарі насипали з великих* ***казанів*** *у миски борщ* (Нечуй-Левицький, II, 1956, с. 208); *На деяких вулицях міста топили у великих* ***казанах*** *смолу і заливали нею вибоїни в тротуарах* (М. Томчаній, Готель... 1960, с. 286). 2. *перен., жарт*. Про голову людини. [Катерина :] *Подумаєш, вдарив старого Галушку по голові... Об його* ***казан*** *шаблі ламались, а не то що дрючок* (О. Корнійчук. I, 1955, с. 306). 3. Закрита посудина для перетворення води в пару Паровий казан. 4. *перен*. Повне оточення великого ворожого угруповання (під час війни). *Товк* [сержант] *у численних* ***казанах*** *гітлерівську чуму* (Ю. Яновський, Мир, 1956, с. 29); – *Саме на той час наші біля Корсуня та й тут поблизу німцям* ***казана*** *влаштували* (В. Козаченко, Листи..., 1967, с. 64)" [9, т. 4, с. 69].

Номінація "казан" – запозичення з тюркських мов (пор. тат. *казан*, тур. *kazan*). Тюркське *kazγan* порівнюють з монг. *Qarum* ("казан") і тур. *kazmak* ("копати", "довбати") [2, т. 2, с. 340]. Етимологічний словник турецької мови вказує, що слово *kazan* складається з древньотурецького кореня *kaz-* ("вирізати, вирвати") і суфікса + gAn [15, с. 223].

Вперше зустрічається у формі *kazgan* (казган) у значенні "розкопане місце, яма" в 1070 р. у книзі "Діван-і Лугат-іт Тюрк" ("Divân-ı Lügati't-Türk"), написаній Кашгарлі Махмутом. Ця книга була написана з метою навчити арабів турецької мови та довести, що турецька є такою ж важливою мовою, як і арабська. *Kazğan* (казан; літера "ğ" в турецькій мові називається м'якою "г" та не вимовляється) у значенні "великий мідний горщик" вперше письмово фіксується до 1300 р. у Скринінг-словнику турецької мови (TDK, Tarama Sözlüğü).

У тлумачному словнику турецької мови слово *казан* по аналогії з українським також має декілька значень: 1. Велика і глибока каструля для приготування великої кількості їжі. *Ми зварили картоплю у великому казані* (*Koca bir kazan patates kaynattık*). 2. Велика глибока ємність, в якій кип'ятять воду в парових машинах, система центрального опалення (котел): *Вибухнув котел* (*Kazan patladı*).

Лексема *казан* пройшла фонетичну (транслітерація) і морфологічну (іменник чоловічого роду) адаптацію, зберегла семантику, є загальновживаною та входить в активний словниковий запас української мови. В мові зустрічаються такі фонетичні та словотвірні варіанти як *казани́на* (“поганенький казан”), *казанки́* (“вид узору на великодній писанці”), *каза́нна, казанок, казаняр, показа́нщина* (“податок з казана (за викурювання горілки)” (іст.)).

Номінація ***торба*** – вид дорожнього мішка, що його носять звичайно за плечима : *Взяла [мати]* ***торбу****, пішла селом, На вигоні сіла І в село вже не верталась* (Т. Шевченко, І, 1963, с. 230); *У* ***торбі*** *за плечима в нього лежали шматок оленячого м’яса та кілька сухарів* (М. Трублаїні, Вовки.., 1936, с. 44). Також може вживатися як прислівник і означати велику кількість чогось : *– Чи ж треба, хлопці, випускати пана? Йй-бо, він ще привезе* ***торбу*** *лиха і мішок біди* (М. Стельмах, І, 1962, с. 629) [9, т. 10, с. 200].

Лексема також зустрічається у фразеологічних зворотах : *вишептавсь, як рак у торбі; іти (ходити, піти) з торбами (з торбою); носитися (панькатися і т. ін.), як з писаною торбою; торба лиха і мішок біди*. У поезії Т. Шевченка:

Ще змалку з матір’ю старою
Ходив з ***торбами*** *цей козак,*
Отак і виріс сиротою,
У наймах; сказано, шарпак,
То й одружився собі так,
Узяв хорошу, та убогу,
Звичайне, наймичку. А пан!..

(Т. Шевченко, ІІ, 1963, с. 126)

Торба – запозичення із тюркських мов, походить від турецького, кримсько-татарського *torba,* що означає “мішок”, азербайджанське, татарське, туркменське *торба*, киргизьке *торбо* – “торбина для зерна” [2, т. 5, с. 602]. У турецьку мову потрапило з перської *tōbre* **توبـــره**, що означає те ж саме. Персидське слово еволюціонувало від середньоперсидського (пехлевіцького або парфянського) слова *tōbrak*, що означає “сумка” [15, с. 414].

Вперше як *tobra / tovra* письмово зафіксоване у відомій праці Ферідюддіна Аттара, “Тезкіретюль-Евлія” (Tezkiretü’l-Evliya) у 1341 р. Ця праця, яка кваліфікується як енциклопедія містичних і моральних знань, є одним з основних джерел суфізму Ел ас-Сунни. Пізніше лексема з’являється у найдавнішому з відомих епосів “Книга Деде Коркута” (Dede Korkut Kitabı), написаному невідомим автором у 1400 р. у формі *torba.*

Лексема *торба* пройшла фонетичну (транслітерація) і морфологічну (іменник жіночого роду) адаптацію, зберегла семантику, є загальновживаною та входить в активний словниковий запас української мови. В українській мові зустрічаються такі фонетичні та словотвірні варіанти як *торба́ка*

(збільшувальне), *торба́нь* ("жебрак"), *торбар*, *торбега*, *торбе́й*, *торбешка*, *торбешник*, *торб'є́* ("торбинка"), *торби́* ("торбинка для годівлі коней"), *торбина*, *торбинка*, *торбинка́р* ("кишеньковий злодій"), *торбинкуватий*, *торбинуватий*, *торби́нчатий* ("сумчатий"), *то́рби́ня* ("торбинка"), *торбі́й*, *торбу́н* ("кенгуру"), *турбі́й* ("тс."), *турб'я́га* ("торбега").

Номінація ***килим*** також має тюркське походження. Тлумачний словник української мови дає наступне визначення : "тканий, найчастіше ворсистий, з візерунками виріб для вкривання підлоги, оздоблювання стін тощо" [9, т. 4, с. 149].

Будем жити, вино пити,
Яничара бити,
А курені ***килимами****,*
Оксамитом крити.

(Т. Шевченко, І, 1963, Гамалія, с. 202)

Слово, ймовірно, походить від турецького, кримсько-татарського *kilim* "килим", яке, в свою чергу, запозичено з перської gilīm گلیـــم – всілякі килимки, ковдри, покривала, "килим без ворсу" [2, т. 2, с. 432]. Персидське слово є синонімом арамейського / сирійського слова *galītā* גלימא, що означає те саме. Лексема походить від давньогрецького слова *kálymma* κάλυμμα "завіса", а грецьке слово утворено давньогрецькою формою ᾱλύπτᾱ із суфіксом + *ma* від дієслова "покривати" [15, с. 243].

Килим бере свій початок у Стародавній Персії (нинішній Іран). Відомо, що саме на території цієї держави приблизно 2500 років тому був витканий перший східний килим. Найдавніший виріб, що зберігся до наших днів, було створено майстрами близько 2000 років тому. Знайдений він був російським археологом С. Руденко в 1949 р. під час археологічних розкопок в Сибіру і представляв собою вовняне полотно із зображенням диких тварин. На даний момент цей твір килимарів давнини зберігається в Ермітажі. Пізніше килими набули широкого поширення і вжилися в побут в країнах Європи (виробництво поширене в Польщі, Болгарії). На території країн колишнього СРСР найбільш відомі молдавські й українські, туркменські й узбецькі килими.

Оскільки здавна ткалися килими в народі і в основному для власних потреб, орнаменти килимів перегукуються з побутом, традиціями, життям і віросповіданням простого народу.

За змістом будь-який традиційний народний килим − це епічний твір, прочитати який можливо повною мірою лише тоді, коли знатимеш значення кожного складового елемента його образної композиції. Тут слово "образний" вживається не випадково і не для красномовності, а цілком правомірно, бо кожний ромб, розетка чи інша геометрична конфігурація криють в собі первісну міфологію, вік якої сягає тих тисячоліть, що відділяють нас від доби так званого пізнього палеоліту. В палеоліті

зароджувалися зерна нинішнього європейства, і в тому процесі наші пращури були першопроходцями й основними творцями його.

Номінація *килим* вперше письмово була зафіксована у "Мукаддиметюль-Едеб" до 1300 р. Це практичний словник, що складається з арабських слів і коротких речень, спрямованих на навчання арабської мови, і саме у ньому зустрічаємо вираз *yüzi saçaklu kilīm* – "килим з обличчям".

Лексема *килим* пройшла фонетичну адаптацію із заміною турецької "і" на українське "и". Слово зберегло свою семантику, є загальновживаним і входить в активний словниковий запас української мови. В українській мові відомі такі фонетичні та словотвірні варіанти як *килимар*, *килимарниця*, *килимарство*, *килимка́р* ("килимар"), *килимка́рство* ("килимарство"), *килимниця*, *килимо́ваний* ("закритий килимами").

Бича́к ("ніж з невеликою колодочкою") – запозичення з угорської *bicsak* ("кишеньковий ніж"), яке походить від турецького *bıçak* ("ніж"), спорідненого з уйгурським *byčak*, алтайським *пычак*, що зводяться до спільнотюркського кореня *bič-* (тур. *biç*) "різати" [2, т. 1, с. 188].

Номінація вперше фіксується письмово в 1070 р. у книзі "Діван-і Лугат-іт Тюрк" як *biçek* ("ніж") [15, с. 50]. У тлумачному словнику турецької мови читаємо: *bıçak* – 1. Ріжучий інструмент, що складається з рукоятки та сталевого профілю. 2. Інструмент із гострими краями різної форми, що використовується для різних різальних робіт. Номінація *бичак* у тому самому значенні також вживається в інших мовах: македонській – *бичакчија* ("ножар"), польській – *biczak* ("кишеньковий ніж"), сербохорватській – *би́чак* та словацькій – *bičak*.

Лексема *бичак* пройшла фонетичну адаптацію шляхом транслітерації. Слово зберегло свою семантику, є діалектизмом та входить в активний словниковий запас української мови. Може широко вживатися жителями областей, які межують з Польщею, Румунією, Угорщиною, Словаччиною. В українській мові відомі такі фонетичні та словотвірні варіанти як *бічко́* та *бі́чок*.

Отже, фонетична адаптація тюркізмів в українській мові відбувається шляхом повної транслітерації, семантичне значення слів залишається без змін.

Пізнання історії лексикону мови, його динаміки неможливе без хронологізації лексичних одиниць. З'ясовуючи час виникнення лексеми та першої її письмової фіксації, можна відслідкувати етапи запозичення лексем з однієї мови в іншу. Це дозволяє встановити хронологію контактів різних народів та їх характер.

Л і т е р а т у р а :

1. *Болдирєв Р. В.* Деякі тюркські елементи українського словника. Беларуская лексікалогія і этымалогія : прагр. і тэз. дакл. міджрэспублік. канф. па беларус. лексікалогіі і этымалогіі. Мн., 1968. С. 15–18.

2. Етимологічний словник української мови. В 7 т. Ред. О. С. Мельничук, В. Т. Коломієць, О. Б. Ткаченко. К. : Наукова думка, 1982–2004.
3. *Клименко Н. Ф.* Тюркізми в українській та новогрецькій мовах. Записки історико-філологічного товариства Андрія Білецького. 2003. Вип. 4, кн. 1. С. 33–52.
4. *Кримський А. Ю.* Тюрки, їх мови та літератури. Твори. В 5 т. Т. 4. Сходознавство. К., 1974. С. 447–583.
5. *Лобода В. В.* Тюркський елемент у північнопричорноморській топонімії. Українське мовознавство. 1978. Вип. 6. С. 92–101.
6. *Масенко Л. Т.* З гідронімії тюркського походження басейну Південного Бугу. Структурні рівні мови і методи їх дослідження. К., 1972. С. 139–142.
7. *Познанська В. Д.* Відображення українсько-тюркських міжмовних контактів у прізвищах південно-східної України. Лексика української мови в її зв'язках з сусідніми слов'янськими і неслов'янськими мовами : тези доп. Відп. ред. Й. О. Дзендзелівський. Ужгород, 1982. С. 174–175.
8. *Репьева Э. Н.* О некоторых тюркизмах в русском и украинском языках XV–XVI вв. (по материалам памятников деловой письменности). Советская тюркология. 1976. № 5. С. 36–42.
9. Словник української мови. В 11 т. За ред. І. К. Білодіда. К. : Наукова думка, 1970–1980.
10. Тюркизмы в восточно-славянских языках : сб. ст. Отв. ред. Н. А. Баскаков. М. : Наука, 1974. 304 с.
11. *Халимоненко Г. І.* Тюркізми у професійно-виробничій лексиці української мови (лексика тваринництва) : дис. … д-ра філол. наук. Спец. 10.02.01. К., 1996. 417 с.
12. *Чолакова А. Д.* Функционирование тюркизмов в украинском языке. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Філологія. 2009. Вип. 56. С. 35–39.
13. *Шевельов Ю. В.* Історична фонологія української мови. Харків : Акта, 2002. 1054 с.
14. *Юналаєва Р. А.* Про тюркізми – назви одягу у східнослов'янських мовах. Мовознавство. 1982. № 4. С. 50–57.
15. *Eren Hasan*. Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü. Ankara, 1999. 512 p.
16. *İsmet Zeki*. Eyuboğlu Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü/Yayınlayan : Sosyal Yayınlar/Birinci Basım : Haziran, 1988. 406 p.

R e f e r e n c e s :

1. *Boldyrev R. V.* Deyaki tyurkski elementy ukrayinskoho slovnyka [Some Turkic elements of Ukrainian dictionary]. Belaruskaya leksikalohiya i étymalohiya : prahr. i téz. dakl. midzhréspublik. kanf. pa belarus. leksikalohii i étymalohii. Mn., 1968. S. 15–18.
2. Etymolohichnyy slovnyk ukrayinskoyi movy [Etymological dictionary of Ukrainian language]. V 7 t. Red. O. S. Melnychuk, V. T. Kolomiyets, O. B. Tkachenko. K. : Naukova dumka, 1982–2004.
3. *Klymenko N. F.* Tyurkizmy v ukrayinskiy ta novohretskiy movakh [Turkisms in the Ukrainian and modern Greek languages]. Zapysky istoryko-filolohichnoho tovarystva Andriya Biletskoho. 2003. Vyp. 4, kn. 1. S. 33–52.
4. *Krymskyy A. Yu.* Tyurky, yikh movy ta literatury [Turks, their languages and literature]. Tvory. V 5 t. T. 4. Skhodoznavstvo. K., 1974. S. 447–583.

5. *Loboda V. V.* Tyurkskyy element u pivnichnoprychornomorskiy toponimiyi [Turkic element in the North Black Sea toponymy]. Ukrayinske movoznavstvo. 1978. Vyp. 6. S. 92–101.
6. *Masenko L. T.* Z hidronimiyi tyurkskoho pokhodzhennya baseynu Pivdennoho Buhu [From the hydronymy of the Turkic origin of the Southern Bug basin]. Strukturni rivni movy i metody yikh doslidzhennya. K., 1972. S. 139–142.
7. *Poznanska V. D.* Vidobrazhennya ukrayinsko-tyurkskykh mizhmovnykh kontaktiv u prizvyshchakh pivdenno-skhidnoyi Ukrayiny [Reflection of Ukrainian-Turkic interlanguage contacts in the surnames of south-eastern Ukraine]. Leksyka ukrayinskoyi movy v yiyi zvyazkakh z susidnimy slovyanskymy i neslovyanskymy movamy : tezy dop. Vidp. red. Y. O. Dzendzelivskyy. Uzhhorod, 1982. S. 174–175.
8. *Repyeva E. N.* O nekotorykh tyurkyzmakh v russkom y ukraynskom yazykakh XV–XVI vv. (po materyalam pamyatnykov delovoy pysmennosty) [About some Turkisms in the Russian and Ukrainian languages of the XV–XVI centuries (on materials of monuments of business writing)] Sovetskaya tyurkolohyya. 1976. № 5. S. 36–42.
9. Slovnyk ukrayinskoyi movy [Dictionary of the Ukrainian language]. V 11 t. Za red. I. K. Bilodida. K. : Naukova dumka, 1970–1980.
10. Tyurkyzmy v vostochno-slavyanskykh yazykakh : sb. st. [Turkism in the East Slavic languages]. Otv. red. N. A. Baskakov. M. : Nauka, 1974. 304 s.
11. *Khalymonenko H. I.* Tyurkizmy u profesiyno-vyrobnychiy leksytsi ukrayinskoyi movy (leksyka tvarynnytstva) [Turkisms in the professional and production vocabulary of the Ukrainian language (lexicon of animal husbandry)] : dys. … d-ra filol. nauk. 10.02.01. K., 1996. 417 s.
12. *Cholakova A. D.* Funktsyonyrovanye tyurkyzmov v ukraynskom yazyke [Functioning of Turkisms in the Ukrainian language]. Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. Seriya : Filolohiya. 2009. Vyp. 56. S. 35–39.
13. *Shevelyov Yu. V.* Istorychna fonolohiya ukrayinskoyi movy [Historical phonology of the Ukrainian language]. Kharkiv : Akta, 2002. 1054 s.
14. *Yunalayeva R. A.* Pro tyurkizmy – nazvy odyahu u skhidnoslovyanskykh movakh [About Turkism – names of clothes in East Slavic languages]. Movoznavstvo. 1982. № 4. S. 50–57.
15. *Eren Nasan.* Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü [Etymological Dictionary of Turkish Language] Ankara, 1999. 512 p.
16. *İsmet Zeki.* Eyuboğlu Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü [Etymological Dictionary of Turkish Language]. Yayınlayan : Sosyal Yayınlar/Birinci Basım : Haziran, 1988. 406 p.

Гудзь С. А. Номинации предметов быта тюркского происхождения в современном украинском языке.

В статье рассматривается возникновение номинаций предметов быта, заимствованных из тюркских языков в украинский. Проведен анализ иноязычных источников и сделана попытка восстановить первоначальный язык-источник происхождения этих номинаций. Дана характеристика слов, которые претерпели наименьшие семантические и грамматические изменения в процессе освоения языком-реципиентом и активно используются в украинском языке.

Ключевые слова: *украинско-тюркские языковые контакты, памятники украинской письменности, язык-источник, язык-реципиент, тюркизмы, номинации предметов быта.*

Hudz S. O. Nominations of household items of Turkic origin in the Ukrainian language.

The article discusses the origin of the of nominations of household items, borrowed from the Turkic languages in Ukrainian. The article considers the role and functioning of originally Turkish words in Ukrainian proceeding from monuments of the Ukrainian, Slavic, and Turkic literary writings. In particular, the history of occurrence of the words "filizhanka (cup)", "dyvan (sofa)", "kazan (cauldron)", "torba (bag)", "kýlym (carpet)", "bychák (small knife)" in Ukrainian are being traced. Investigating the etymology of such words, in most cases we come to the construction of hypotheses that are more or less subjective. Defining the tasks of Slavic and Turkologists who were engaged in research of Turkism in Ukrainian. Since it's usually hard to get solid documentary materials on the history of Turkic words, it's hard to get scientific documentation, observation, hypothesis. The result is a kind of abstraction, as if one of the possible solutions of some indefinite equation. The science here turns into art. The analysis of foreign language sources and an attempt to restore the original language-source of the nomination. We consider the words that have undergone the smallest changes and remained in the Ukrainian language in active use.

Keywords: *Ukrainian-Turkic language contacts, monuments of Ukrainian writing, source language, recipient language, Turkisms, nominations for household items.*

Л. П. Иванова
Национальный педагогический университет
имени М. П. Драгоманова

ФУНКЦИИ ЭТНИЧЕСКИХ СТЕРЕОТИПОВ В РАННИХ РАССКАЗАХ А. П. ЧЕХОВА

В статье осуществляется полипарадигмальный подход (с позиций лингвокультурологии, когнитивной лингвистики, теории коммуникации, литературоведения) к анализу функций этнических стереотипов в ранней прозе А. П. Чехова. В рассмотренных текстах автор писал об испанцах, французах, немцах, поляках, англичанах. Выявлены следующие функции этнических стереотипов: типизация, репрезентация, оценка, создание комического эффекта, речевая характеристика, символизация.

Ключевые слова: *этнический стереотип, этнический маркер, функции этнических стереотипов, А. П. Чехов, ранние рассказы.*

Магистральным направлением развития современной науки стал полипарадигмальный подход – проблема анализируется с позиций разных наук, в результате чего возникает синергетический эффект: различные отрасли знаний усиливают результативность друг друга. Так, этнические стереотипы изучаются в рамках лингвокультурологиии, когнитивной лингвистики, межкультурной коммуникации (в теоретическом и прикладном аспектах). Творчество А. П. Чехова вообще и его ранний период – предмет литературоведческих разысканий. Функционирование этнических маркеров у